

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

2010 SAUSIO 16 d.

DRAUGO ŠEŠTADIENINIS PRIEDAS

Nr. 11(3)

Avinėlio diena

Tokią dieną labai bijau pakilių frazių, patriotinės retorikos, kuri randasi kokio nors įvykio proga ir tuoj pat išsisklaido. Sausio 13-oji yra per daug tikra ir per daug šventa istorija, kad turėtume ją apipinti savo gražbylostėmis. Tie trylika (14 – Red.), kurie žuvo čia, mūsų sostinėje, aną žiemos naktį, buvo paprasti žmonės. Ne kariai, ne partizanai, ne išrinktieji politikai. Tiesiog Lietuvos eiliniai. Jie nepretendavo į tautos didvyrius, nesvajėjo apie garbingus apdovanojimus. Nemanau, kad jie galvojo atlikę pareigą tėvynei ar dedą auką ant laisvės aukuro. Tą naktį prie televizijos bokšto ar prie Aukščiausiosios Tarybos rūmų žmonės atvedė kažkas daugiau už pareigą. Gal svajonė. Gal tikėjimas. Gal meilė. Prisimenu, kaip išvakarėse per kelias valandas ištuštėjo visa Kauno kunigų seminarija, nors tik keli klierikai buvo gavę vadovybės leidimą vykti Vilniun. Iš pareigos taip nesieltgiama. Ir niekas vėliau nepasitraukė nuo šitų rūmų, nors girdėjosi raginimas saugotis, nors jau visi žinojo, kas dedasi prie bokšto. Drebjė, bet nesitraukė. Pareiga neišstovėtų šitaip.

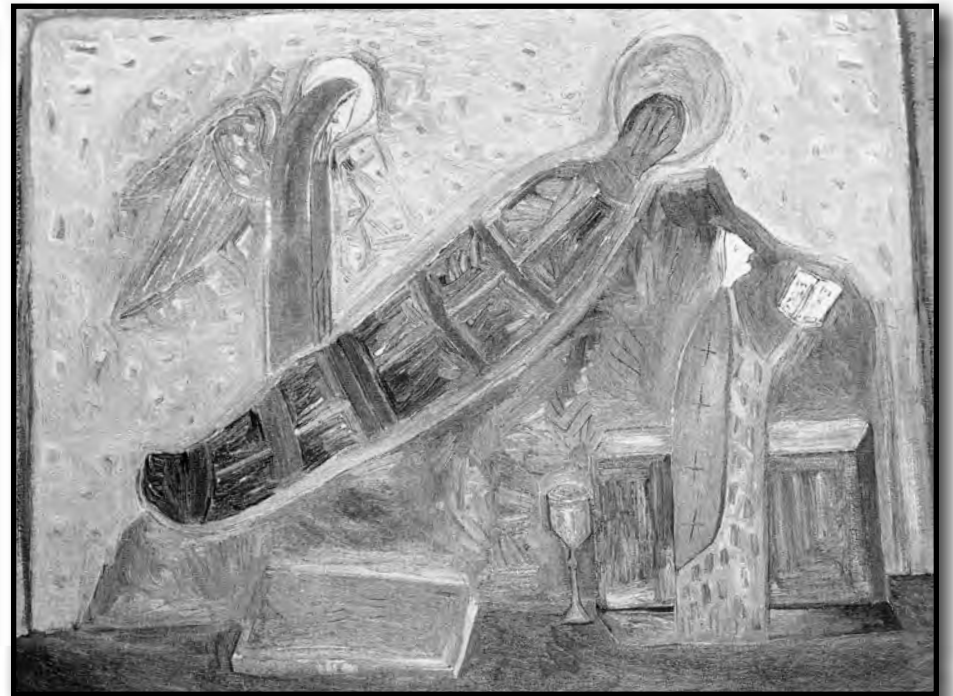
Sausio 13-oji yra ne ginklo, ne jėgos, netgi ne didvyriškumo pergalė. Ginklais tą naktį mes tikrai nieko nebūtume laimėję. Jėga ir fizinis pranašumas buvo kitoje pusėje, ir ta kita pusė būtų galėjusi viską nušluoti. Prieš tankus, automatų vamzdžius, neperšaukamas liemenės išėjo kūnas ir kraujas. Kas gali būti silpniau ir trapiu? Ką galima lengviau sutraiškyti, sušaudyti, sunaikinti? Tą naktį prie televizijos bokšto ar čia, prie Aukščiausiosios Tarybos rūmų, visi buvome avinėliai, išsirikiavę mirti. Drebantys nuo šalčio ir nuo artėjančios pabaigos. Pasmerktųjų beprotybė. Jos nebuvo kitoje pusėje. Išaušus sekmadienio rytui kita pusė dardėjo Vilniaus gatvėmis ir per garsiakalbius skelbė savo pergalę. Bet pergalės ten nebuvo. Ją dangus ir žemė skyrė kūnui ir kraujui. Sutraiškytam, sušaudytam, sutryptam į sausio sniegą. Ir jau tą pačią klaikią naktį prikeltam ir išaukštintam Dievo dešinėje, nes avinėlių silpnybė ir pasmerktumas priverčia Viešpatį atsigręžti. Jis taip pat yra atidavęs sunaikinti savo kūną ir kraują, kad atsakytų, ką reiškia mylėti gyvenimą.

Kokia buvo nužudytųjų avinėlių pergalė, galėjai pamatyti anksčiau, nei iš televizijos bokšto pasitraukė sovietų kariai. Tą patį vakarą po kruvinosios nakties šita aikštė buvo ištisa tvirtovė. Vienas didelis stebuklas. Malonės vieta. Priėjęs pankas paprašė cigaretės. Vienas iš tų, kuriuos sutikus paprastai traukiamasi į šalį. Bet iš akių mačiau, kad nedvejodamas lištų po tanku kartu su savo draugais. Kažkas pasiūlė arbatos. Kiti pakvietė pasišildyti prie laužo. Susipažįstame. Iš Žemaitijos, iš Marijampolės, iš Zarasų. Nė vieno svetimo, nė vieno priešo. Jauni ir seni, vyrai ir moterys. Sujungti, suvienyti tų, kurie ten, ant kalno, neišsaugojo savęs. Laimėjęs mažumas ir silpnumas. Kūno ir kraujo triumfas prieš imperijos tankus. Žaizdos, kuriančios gyvenimą.

Vis dėlto atsidusiu: būtų geriau, jei šitos dienos nebūtų buvę. Jei Sausio 13-oji būtų tik sausio 13-oji ir daugiau nieko. Jei tie trylika nužudytųjų šiandien būtų kartu su mumis. Nesutinku, kad laisvė ir nepriklausomybė yra kažkoks Molochas, reikalaujantis kruvinos aukos. Bet ką daryti, kai į tavo atsuka automatai? Pasirinkome teisingai: stovėti drauge, laisvi ir mylintys. Dėl gyvenimo. Net tada, kai jis prarandamas. Juk iš tiesų jis negali būti prarastas, kai užsimezga, kai pasirodo giminytė su Avinėliu.

Julius Sasnauskas

Iš knygos „Malonės akrobatika“, 2006

Leonardas Gutauskas. Malda (Jokūbo uola). 1993. Drobė, aliejus, 100x75.

Tėvynei

Jeigu akis man išplėš –
niekam neleisk,
kad į tamsą jų –
melą įdėtų
ir akiduobių tamsoje
rodytų saulę.

Jeigu žodžius man atims –
tu klausyk:
kai tyliau,
ar žodžiai nieko negirdi?

Jeigu protą aptemdys –
manęs neužmušk,
leisk man
laikyt
savo duoną.

Jeigu man širdį išims –
svetimos nejdėk;
ten,
kur ji buvo,
saują žemių įberk,
kad girdėčiau gyvybę.

Jeigu sulaužys mane –
man kuprą
iš savo kaulų teisybės
uždėk man
ir leisk, nors ant laiptų,
teisingai numirt.

Marcelijus Martinaitis

Kitame numeryje:

- Stasys Goštautas. Literatūrinis partizanų palikimas.
- Romualdas Kriaučiūnas. Lietuvos istorijos akimirkos.
- Karilės Vaitkutės pokalbis su rež. Kęstučiu Naku.

Redaguoja Renata Šerelytė rainbow.vilnius@gmail.com
Maketuoja Jonas Kuprys

Šio šeštadienio Kultūros turinys

- 1-as psl. Julius Sasnauskas. Avinėlio diena.
- 2-as psl. Stasys Goštautas. Užrašai iš Nežinomų Partizanų kapų.
- 3-as psl. Antanas Ramonas. Perkūnija kalnuose.
- 4-as psl. Algis Vaškevičius. Lietuvos bažnyčių istorija.
- 5-as psl. Gediminas Indreika. M. Petrauskas – lietuvių operos pradininkas.
- 6-as psl. Virginija Paplauskienė. „...tikroji meilė – tai gyvenimas kitiems“.
- 7-as psl. Raimundas M. Lapas. Modernizmas: prakeikimas ar palaima?

Užrašai iš Nežinomų Partizanų kapų

STASYS GOŠTAUTAS

Prieš 50 metų parašiau straipsnį apie „Nežinomą herojų“. Neprisimenu, kokiame leidinyje jį išspausdinau, bet žinau, kad jis susilaukė nemažo atgarsio, nors negaliu pasakyti, kokia kalba jį parašiau. Tik pradėjęs dirbti su medžiaga apie partizanus, prisiminiau, kad kažką panašaus parašiau dar gyvendamas Kolumbijoje.

Ieškodamas Nežinomo Partizano kapo, neradau nė vieno, bet girdėjau apie tūkstančius partizanų, kurių kūnai prapuolė žvyruobėse, šuliniuose ar pelkėse. Niekas jų šiandien nesuras, ir jų tiek daug, kad nutariau palikti ramybėje tą nesuskaičiuojamą gausybę, tikėdamasis, kad tauta nutars pagerbti tuos nežinomus herojus vienu paminklu. Bet nors ir neradau nė vieno Nežinomo kapo, mačiau Partizanų paminklų, kur palaidoti šimtai žinomų ir nežinomų herojų. Bet taip pat atradau nepaprastą literatūrinį partizanų palikimą, kuris, kaip ir išeivijos literatūra, turi savo vietą mūsų kultūros istorijoje.

Partizanų tema – neišsenkama. Jeigu tikėti sovietais, Lietuvoje iš 200,000 partizanų 1944–1954 m. laikotarpiu žuvo apie 30,000. Jie turėtų žinoti, nors skaičiai aiškiai yra perdėti. Tad partizanai kur kas daugiau nuveikė Lietuvos laisvei, negu bet kokia kita grupė. Kaip sakė Gintaras Šidlauskas Varniuose 1989 m.: „Jei ne partizanų auka, Lietuvai nebūtų galimybių atkurti nepriklausomą valstybę“. Tarp kitko, pirmas paminklas žinomiems ir nežinomiems partizanams pastatytas dar okupuotos Lietuvos laikais, Varniuose, 1989 metais. Reikėjo palaukti iki 2003 metų, kad Marijampolėje būtų atidengtas paminklas partizanams (autorius – skulptorius Alfonsas Ambraziūnas). Panašių paminklų partizanams yra pastatyta ir kituose Lietuvos miestuose. Tarp kitko, Marijampolėje galima rasti ypatingą paminklą, skirtą Sibiro kankiniams.

Negalima lyginti partizanų su išeivijos pabėgėliais, bet nereikia jų ir niekinti, kaip esu skaitęs net šių dienų spaudoje. Ir vieni, ir kiti turėjo savo tikslą Lietuvos laisvės kovoje. Kiekvienas lietuvis, partizanas ar išeivis, netgi kai kurie okupacinės valdžios atstovai, atliko savo pareigą, kad Lietuva liktų gyva ir laisva. Ne veltui Lietuva pirmoji paskelbė atkurianti nepriklausomybę, ir šiandien, jeigu nebūtų apsupta buvusių komunistų ir kagėbistų valdžios įstaigose, galėtų daug kuo pasigirti.

Juk Lietuvos istorijoje per paskutinius 200 metų turbūt partizanai daugiau padarė, negu bet kokia kita grupuotė (knygnešius galima būtų priskirti prie partizanų). Net kariuomenė, kurios, išskyrus Nepriklausomos Lietuvos 1918–1940 laikotarpį, galima sakyti, po trečiojo LDK padalijimo

Nuotraukose – paminklas nežinomiems partizanams Marijampolėje (skulptorius A. Ambraziūnas).

Algio Vaškevičiaus nuotraukos

1795 m. jau ir nebebuvo. Paskutinį kartą partizaninis karas truko 50 metų, per visą sovietų ir nacių terorą. Ypač svarbūs buvo dešimt metų po antrosios sovietų okupacijos. Tai buvo nepaprasti laikai, ir kiekvieno partizano ateitis buvo aiški – žūti kovos lauke, būti sribų nukankintam arba vergauti Sibire. Ne visi turėjo drąsos nusižudyti, ne visi atlaikė miškų šaltį arba Sibiro kančias, daugelis žuvo vežami, daugelis nepaliko net savo vardo, nes visi turėjo slapyvardžius. Dabar po truputį pradame juos atrasti ir grąžinti į amžino poilsio ramybę. Jie ir toliau tebelieka apsupti nepaprasto vienišumo miškų bunkeriuose.

Dar ir šiandien Lietuvos kapinėse yra daug tokių nežinomų partizanų kapų. Niekas nežino, kiek jų buvo užkastų pašventintoj žemėj, kiek išniekintų kur nors patvory. Bet daugumos pavardės ir slapyvardžiai išliko žmonių atmintyje.

Atėjus Nepriklausomybei, daugelio partizanų palaikai buvo garbingai perlaidoti kapinėse, dažnai pastatant didelį, šešių metrų kryžių. Kodėl rusai ir sribai buvo tokie žiaurūs ir džiaugėsi išnie-

kindami mirusį žmogų, aš nežinau, bet tokių kapų buvo daug, kiekviename miestelyje, kurio apylinkėse veikė partizanai.

Dar ir šiandien yra lietuvių, kurie vadina partizanus banditais ir teroristais. Štai kaip jie komentavo puikų Bronio Nainio straipsnį apie partizanų kapus („Amerikos lietuvis“, 2008 m. kovo 31 d.): „Jie gelbėjo savo skūras, bėgo į mišką, nes žudė žydus, slėpėsi nuo kariuomenės ir buvo padarę kitų teisės pažeidimų, plėšė, žudė nekaltus valstiečius...“ ir t.t. Tokių ir dar bjauresnių kaltinimų galima pasiskaityti komentarams skirtame skyriuje. Ironiška tai, kad komentatorius pasirašė kaip „tikras lietuvis“.

Buvo daug įdomių partizaninių apygardų. Štai keletas: Stasio Aleksos vadovaujamas partizanų būrys Trakuose, Jono Tumėno partizanai Utenos apskrityje, Gaudento Kisieliaus būrys Tauragės apskrityje, Antanas Baltūsis–Žvejys, „Laisvės žvalgo“ redaktorius Tauro apygardoje. Toje pačioje apygardoje pasirodė „Laisvės varpas“. Alytaus apskrityje vadovavo Vaclovas Voveris–Žaibas, Dainavos apygardos vado pareigas ėjo Adolfas Ramanauskas–Vanagas. O kur Merkinė, Varėna ir Skuodas, ir t.t. 1961 m. Kelmės rajone nusišovė turbūt paskutinis aktyvus partizanas Edmundas Kmita.

Bet turbūt pati nuostabiausia iš visų buvo Vlodo Montvydo–Žemaičio vadovaujama grupė Varniuose. Jis ne tik sutvarkė partizaninę veiklą, bet ir išplėtojo nepaprastą pagrindinę spaudą, kurios, kaip sakoma, okupantai bijojo labiau nei pačių partizanų. Montvydas ieškojo literatūrai gabių jaunuolių, pats redagavo leidinius, ir jų buvo ne vienas, pavyzdžiui, „Kovojantis lietuvis“, „Malda girioje“, „Laisvės balsas“. Trūkstant popieriaus, jie buvo spausdinami mokykliniuose sąsiuvinuose. 1952 m. eilėraščių rinkinys „Laisvės kovų aidai“ buvo išleistas net 1,000 egzempliorių tiražu. Nuostabu, kaip tame siaube galėjo pasirodyti tokia patriotinė poezija, ir tik žinant žemaičio būdą, galima suprasti, kad jiems viskas buvo įmanoma, nors dauguma už tokį narsumą sumokėjo savo gyvybę.

Tęsinys kitame numeryje

Antanas Ramonas

Perkūnija kalnuose

Ilgas važiavimas traukiniais įkyrėjo. Begaliniai Rusijos plotai nuvargino širdį, ir ji netikėtai ėmė ilgėtis namų. Vasara buvo kaip niekada lietinga, debesys, praplaukę didžiulius lygumas, liejo nenuostodami savo vandenį Uralo priekalnėse. Išsitraukiau iš striukės vidinės kišenės žemėlapiuką. Iki Kandaros bus dar apie penkiasdešimt kilometrų. Traukinys lėkė per taigą. Apačioje suposi drėgname vėjyje kėnių ir maumedžių viršūnės. Rytuose taiga kopė į kalnus, bet horizontą dengė lietaus ūkana. Vakarais visada pragiedrėdavo, žaros buvo labai raudonos, ir skurdžių kaimelių langai gaisavo jų šviesoje. Traukinys ėmė lėtinti greitį, trinksėti per iešmus. Tarpstotė. Keli nameliai, fabrikėlis, stoties budintis – jauna šviesiaplaukė mergina, dar beveik mergaičiukė, įsispyrusi į kerzinius batus ir apsisiautusi palapinsiauste, stovėjo iškėlus raudoną vėliavėlę. Iškišau galvą pro duris. Nelijo. Dvi purvinos vištos vaikščiojo palei bėgius, nekreipdamos dėmesio į dundantį sunkųjį sąstatą. Vagonai ėmė žvangėti, bjauriai aidėjo tuščia cisterna, prikabinta kaip tik prie mano vagono. Vis dėlto stoja, velnias. Traukinio priekyje iš tuščio vagono iššoko dvi moterys su ryšulėliais.

Mergina susivyniojo vėliavėlę ir užsikišo ją už bato aulo.

– Mergužėle, – sušukau, – ar ilgai mes čia stovėsime?

Jinai susirado mane rudų vagonų eilėje, ištraukė vėliavėlę iš už aulo ir lėtai priėjo.

– Vienuolika minučių.

Jos didžiulės mėlynos akys tyrinėjo mano brezentinę striukę, turistinius batus, išblukusią kuprinę, numestą ant purvinų grindų. Iš jos veido dingo nuvargęs abejingumas, ir atsirado ta būdinga rusui išraiška, kurią galima nusakyti tik rusišku žodžiu – čužoj. Išsitraukiau cigarečių pakelį. Nematytytas įpakavimas ją sudomino.

– Kur tu važiuoji?

– Į Kandarą, pas gimines, – paaiškinau.

– Iš kur tu?

– Iš Lietuvos, lietuvis.

Jinai žiūrėjo, ir mačiau, kad nesupranta.

– Pribaltika.

– A, – lengviau atsibuso, – duok užrūkyti.

Ji priėjo dar arčiau, ir mano kojos, nuleistos nuo vagono grindų, kabojo ties jos petimi. Jinai patraukė kelis kartus.

– Nieko, tik silpnos.

– Su filtru.

– A. Tai tau į Kandarą? Šitas suks į gamyklą.

– Į kokią?

Ji įtartinau pasižiūrėjo į mane.

– O koks tavo reikalas.

– Joks. Tik noriu žinoti, ar man pakeliui, ar ne.

– Pakeliui. Suks už kokių dešimties kilometrų.

– O ten?

– Ten nueisi. Trisdešimt kilometrų vieni juokai.

– Greit vakaras.

– Greit, – linktelėjo ji, – man jau reikia eiti. Laimingo kelio.

Traukinys sukaukė, ir vagonai iš lėto ėmė riedėti. Praplaukė stotelė, vištos, fabrikėlio kaminas, mergaičiukė, suspaudusi lūpas: cigaretė dar rūko. Visa tai mačiau pirmą ir paskutinį kartą gyvenime. Traukinys lėtai didino greitį. Jei pasiseks, ties atšaka iššoksiu. Kad tik nepažiūposčiau. Nušniokstė lietaus šuoras, bet durų neuždariau.

Atšaka sukosi staigiai, traukinys lėtai šliaužė per iešmus, ir aš lengvai nušokau ant žemės. Net nepargriuvau. Dvigubų bėgių eilė nyko taigoje. Apšvilkau striukę, užsimečiau kuprinę, išsikračiau batus.

Vakare iš už debesų išlindo saulė, ir aš atsi- grėžiau. Spindėjo nuglundinti bėgiai, raudo maumedžių viršūnės, grūdosi juodi debesys vakaruose.

Kvepėjo žuolių derva. Eiti buvo nepatogu. Tarp bėgių – žvirgždas, o žuoliai visada tokiu atstumu, kad kas antrą žingsnį turi pailginti. Tai labai vargina, kai daugiau pažygiuojai. Temo, taiga darėsi gūdesnė. Blyksėdamas šviesomis ir langų kvadratais, pradundėjo greitis traukinys. Smulkūs žvirgždo grūdėliai pabiro nuo sankasos. Nelabai tenorėjau eiti naktį. Kelionė išvargino, mielai nusnūsciau ant šakų glėbio, jei ne tas prakeiktas lietus. Žemė jau buvo įmirkusi, ir, kaip tyčia abipus sankasos plytėjo nesibaigiančios pelkės. Nujaučiau, kad pelkė tęsis kilometrų kilometrų. Gal net iki paties Kandaros. Kad nors tiltas būtų. Ne kažin koks viešbutis, bet vis dėlto. Tada pamačiau apgriuvusią būdelę. Pro ją kažkur į taigą suko siauruko atšaka. Žuoliai jau buvo papuvę, bet bėgiai neišardyti. Atidariau duris. Viduje buvo platus suolas iš storų lentų ir iš tokių pat lentų stalėlis. Kuprinėje susiradau žvakigalį ir pastačiau ant stalo. Pakankamai švaru, stogas nors ir skylėtas, bet vis dėlto stogas. Žvakės liepsnelė mirgėjo nuo skersvėjų. Virš stalo ant sienos cheminiu pieštuku užrašyta „Vania 1951 Ust – Ilmsk“. Pririšau duris, kad taip neklebentų vėjas, pasidėjau kuprinę po galva ir atsiguliau. Užė ir šnabzdėjo taiga, prašniokšdavo lietus naktį, ir aušra brėško sunkiai. Seniai bebuvau toks vienas, kaip tą naktį.

Rytą nusiprausiau čiurlenančioje pro geležinkelio sankasos apačią upelėje. Ir iškart pažvalėjau. Nejauki buvo vieta. Perrūdijusios konservų dėžutės, vagonų ašys, kažkokie gelžgaliai, skurdūs, susisukę kiekiai tarp apsamanojusių akmenų, ir apleistieji bėgiai, vedantys nežinia kur.

Kandarą pamačiau po pusiaudienio. Klampojau gatve, kurioje purvo buvo iki kelių ir dairiausi į namelius. Nežinojau dėdės adreso, bet maniau, kad lietuvių sodybą aš vis dėlto pažinsiu. Pasibeldžiau į kelis didesnius, išvaizdesnius namus. Nepataikiau. Kaimelis jau baigėsi, paskutiniai nameliai kiurksojo ant upelio kranto, kiek atokiau nuo kitų. Prašniokstė lietus. Galvon lindo mintis, kad gal aš apsirikau. Pasibeldžiau į pirmą pasitaisyti namuką. Senė totorė apžiūrėjo mane nuo galvos iki kojų. Jau buvau prie to pripratęs.

– A, litvin, – tarė ji, – toliau, prie pat upės. Mažas namelis su dviem langais.

Namų didumą čia matuoja langų skaičiumi frontone. Keturi – labai didelis, o du – jau mažas, pats mažiausias. Ėjau ir dairiausi. Vienas namas su dviem langais, kitas, trečias, pats skurdžiausias, nerūpestingai užlopytu stogu, skardinis kaminėlis. Iš jo rūko dūmai. Ir staiga supratau, kad tai tas. Prie trobos galo, aptvertas žema pinučių tvora, augo darželis. Keli nuskurdę rūtų kelmeliai, seniai jau peržydėjusių narcizų kuokštai. Turbūt vienintelis gėlių darželis kelių tūkstančių kilometrų spinduliu.

Aukštas, labai liesas vyras stovėjo kieme. Iki blizgesio nutrintas, sulopytas vatinukas, tokios pat kelnės. Vasara buvo šalta. Tokia pat kepurytė ant galvos. Viskas pilkai juodos spalvos tarsi kalnio uniforma.

Atidariau žemus vartelius, sugirgsėjo žąsys, ir žmogus atsigrėžė. Jo akys spindėjo, kaip karščiuojančio, tarp lūpų smilko cigaretė.

– Laba diena.

– Dobryj dienj, – atsakė, ir jo veido išraiška nepasikeitė.

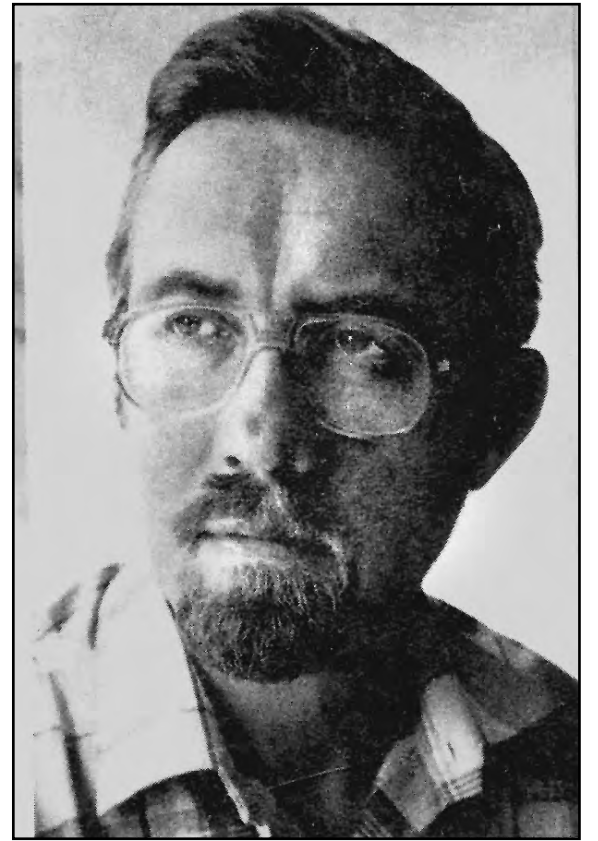
Nepataikiau.

– Aš iš Lietuvos, – tęsiau jau rusiškai, – aš Mykolo sūnus.

– A, tak, iš Lietuvos.

Mudu stovėjom ir žiūrėjom vienas į kitą. Jo žvilgsnis buvo toks svetimas, kad net baugu darėsi. Girdėjau, kaip kitame kaimo gale jau vėl atūžia lietus.

– Tuoj lis, – tarė jis labai iš lėto, – einam į vidų. Pirkia buvo žema ir labai tvanki. Du langeliai

Antanas Ramonas.

Arnoldo Baryso nuotr.

niekada nevalytais stiklais kambario gale ir vienas, visai mažytis kaip tvarte, iš šono. Debesis artėjo greitai, ir kambaryje tamsėjo. Gultas, ne lova, šone, mažas stalėlis, radijo taškas ant sienos, kelios taburetės, ir viskas.

– Marfa, – pašaukė jis, ir pasirodė tvirtai suręsta, būtent suręsta, moteris su tipiška rusva kasa ant galvos. – Mano giminė iš Lietuvos. Arbatos užkaišk. Degtinės neturi?

– Vakar su Zose išgėrėm.

– A, – tik nutęsė dėdė Petras.

Aš ištraukiau konjako butelį, lašinių bryzą, kurį vežiau iš pat namų. Marfa atnešė arbatą, parautų svogūnų iš daržo, pusę kepalą suklekusios forminės duonos. Jinai dėbtelėjo į konjaką, paskui į lašinius. Atnešė stiklines, ir dėdė pripylė po pilną. Matyt, jau taip buvo įpratęs. Marfa atsinešė mažą stiklinaitę, ir jai dėdė įpylė lašelį.

– Tau užteks. Čia konjakas.

– Tu manai, kad aš nežinau, kas yra konjakas? – įsižeidė Marfa.

Gėrėm arbatą lėtai, dėdė rūkė beveik be perstojo. Šnekėjom apie gimines, Lietuvą, praeitį. Išgėręs jis kiek pagyvėjo, lietus vis tai ateidavo, tai nueidavo. Šiomet lietinga kaip niekada pasitaikė vasara, ir pavasaris buvo labai vėlyvas. Dar gegužės mėnesį taigoje iškrito tokia daugybė sniego, jog jaunesni medžiai lūžo per pusę. Beržai jau buvo sužaliavę ir bulvės pasodintos. Visa tai aš sužinojau iš Marfos, kai dėdė trumpam išėjo į kiemą.

– Išdidūs jūs, lietuviai, – tarė ji. – Oi išdidūs.

– O Petruki kas?

– Džiova, – tarė ji abejingai, – bet važiuoti jau niekur nebenori, gal ir manęs palikti nenori. Nors aš jam nei žmona, nei kas. Šiaip gyvenam. Gyvenam ir tiek. Buvo smarkus vyras kadaise. Vis ekspedicijose ir ekspedicijose. Aš vis laukdavau ir laukdavau. Grįžo be sveikatos. Taip ir gyvenam. Aš ukrainietė, – staiga tarė ji. – Rugiai mūsų kaimė būdavo, oi būdavo, – ir staiga jinai uždainavo. Liūdną ukrainiečių liaudies dainą.

Sugrįžo dėdė:

– Tai jau išgėrei, Marfa?

Ji nieko neatsakė, atnešė dar arbatos, ir tada pamačiau ant stalo porcelianinį drambliuką nulažtu straubliu. Jis taip keistai atrodė šiame kambaryje, kad aš neiškenčiau ir paklausiau:

– Iš kur tas?

– Butkiškės dvaro panelės, – atsakė dėdė. – Dar prieš karą dovanojo. Simpatija buvo. Tu eik, pri-gulk. Matau, kad pavargęs iš kelio. Eik.

Iš tikrųjų jaučiau nuovargį ir švininį sunkumą kojose, visame kūne. Prekinių traukinių vagonuose nelabai teišsimiegoti.

Prabudau naktį begalinėje tamsoje ir neiškart susivokiau, kur esu.

Lietuvos bažnyčių istorija atspindi šalies istoriją

ALGIS VAŠKEVIČIUS

Specialiai „Draugui“ iš Lietuvos

Lietuvos vardo paminėjimo 1000-mečio proga Kaune įsikūrusi leidykla „Terra Publica“ išleido solidžią, daugiau nei 300 puslapių turinčią ir gausiai iliustruotą knygą „153 Lietuvos bažnyčios“. Joje – Lietuvos šventovių, jų istorijos, jose esančių vertingiausių meno vertybių aprašymai.

Knygos leidėjai, ruošdamiesi tokio žinyno leidybos projektui, kaupdami nuotraukų archyvą apeliavo visą Lietuvą – nuo Suvalkijos lygumų iki svetingų Biržų, nuo įspūdingos medinės puošybos Stelmužės bažnyčios iki smėlio smilčių gairinamos Nidos bažnyčios. Ši knyga – tai žinomos Lietuvos menotyrininkės, knygos sudarytojos bei tekstų autorės profesorės daktarės Laimos Šinkūnaitės, teksto autorių menotyrininkų Editos Šedbaraitės, Indrės Šurkutės, Aušros Vasiliauskienės, leidyklos darbuotojų ir fotografų darbas, trukęs ilgiau nei dvejus metus.

Tokio darbo rezultatas – daugiau nei dvigubai nuo pirminio sumanymo išaugusi knygos apimtis, daugiau nei šimtas penkiasdešimt mūsų krašto bažnyčių aprašymų, iliustruotų daugiau nei penkiais šimtais nuotraukų ir apgailestavimas, kad tiek daug Lietuvos šventovių, vertų apžiūrėti ir pasidžiaugti, liko neįtrauktos į knygą.

Bažnyčios pagal statinių amžių bei reikšmę yra priskiriamos antrajai seniausiai ir vertingiausiai Lietuvos istorinių statinių grupei ir nusileidžia tik pilims, kurių išlikusių labai nedaug. Bažnyčios mena ne tik Lietuvos istorijos vingius bei negandas, bet ir to krašto ar regiono gyventojų likimus, jų išgyvenimus, sukurtas vertybes.

Knygos pratarmėje jos sudarytoja L. Šinkūnaitė teigia, kad toks gausiai iliustruotas Lietuvos bažnyčių žinynas – savalaikis ir pirmas leidinys šalyje. Šventovės pasirinktos atsižvelgiant į hierarchinį, sakralinį, istorinį ir meninį aspektus. Lietuvoje yra per 700 šventovių, o žinyne aprašytos 153 bažnyčios ir Kryžių kalnas – tai sudaro 22 procentus Lietuvos bažnyčių. Visos jos pasirinktos iš dviejų arkivyskupijų ir penkių vyskupijų.

Iš Vilniaus arkivyskupijos atrinktos 27 šventovės (vien iš Vilniaus miesto – 15 objektų), iš Kauno arkivyskupijos – 33, iš Telšių vyskupijos – 23, Panevėžio – 20, Kaišiadorių – 23, Šiaulių – 13, Vilkaviškio – 14 bažnyčių. Leidinyje jos išdėstytos geografiniu principu, pagal vyskupijas ir dekanatus, pradžioje patalpinant kiekvienos vyskupijos žemėlapi.

Palydimajame žodyje Kauno arkivyskupas metropolitas Sigitas Tamkevičius rašo, kad Lietuvos bažnyčios yra gyva Lietuvos istorijos knyga. Kai kurios iš jų mena Vytauto Didžiojo laikus, kada krikščionybė Lietuvoje žengė pačius pirmuosius žingsnius. Pastatytose bažnyčiose meldėsi milijonai žmonių, čia jie ateidavo su savo džiaugsmiais ir sielvartais, atnešdavo krikštų kūdikius ir meldavosi prie savo artimųjų karstų. Čia jie apgailedavosi savo kaltes ir priskeldavo naujam gyvenimui.

„Visa Lietuva nusėta bažnyčiomis. Tai neįkainojamas Lietuvos kultūros paveldas, už kurį esame dėkingi ne tik kūrėjams, bet ir visiems jo saugotojams, visų pirma, rūpestingiems valdžios

žmonėms ir parapijų klebonams, kurių dėka daugelis Lietuvos bažnyčių yra gerai prižiūrimos“, – rašo arkivyskupas metropolitas.

Apie šią knygą, jos išleidimo aplinkybes sutiko pasakoti leidyklos „Terra Publica“ vadovė Danguolė Kandrotienė.

– Kaip kilo mintis išleisti knygą apie Lietuvos bažnyčias? Šiuo metu populiariau rašyti apie prabangius statinius, dvarus?

– Idėja išleisti knygą apie Lietuvos šventoves kilo prieš kelerius metus keliaujant po šalį ir renkant medžiagą knygai „Lietuva“. Manau, kad bažnyčioms skiriama per mažai dėmesio, tai ne tik sakraliniai, bet ir vieni vertingiausių pastatų Lietuvoje. Visų pirma, šventovės pagal pastatų amžių nusileidžia tik pilims, kurių iki mūsų dienų dėl statybai naudotų medžiagų bei geopolitinės situacijos išliko vos keletas. Taigi, bažnyčios – vieni seniausių Lietuvos statinių, menančių audringą krašto bei jo žmonių istoriją. Bažnyčių bokštai puošia daugelio miestelių panoramas, šventovių kriptose ramybę surado daug svarbių Lietuvos asmenybių, čia sukaupta nemažai meno, sakralinių vertybių.

– Knygos pavadinime nurodytas tikslus bažnyčių skaičius. Kodėl pasirinktos būtent 153 bažnyčios?

– Pats skaičius nėra simbolinis, juo tiesiog norėjome atkreipti dėmesį į knygoje aprašomų bažnyčių skaičių. Knygoje iš tiesų aprašytos 153 bažnyčios bei Kryžių kalnas, kurį būtų galima pavadinti bažnyčia po atviru dangumi. Lietuvoje yra kiek daugiau nei 700 bažnyčių, taigi visų jų jokiū būdu negalėjome aprašyti, todėl teko atrinkti pačias įdomiausias ir vertingiausias.

– Kokiais vertinimais vadovaudamiesi atrinkote bažnyčias?

– Atrankos būdą pasiūlė knygos sudarytoja – žinoma menotyrininkė, bažnytinio meno žinovė, profesorė Laima Šinkūnaitė. Vienas iš bažnyčių atrankos vertinimų – hierarchinis bažnyčios statusas, todėl knygoje rasite visas Lietuvos katedras. Kitas labai svarbus dalykas atrinkant – bažnyčios sakralumas, t. y. jos vieta tikinčiųjų širdyse, tikėjimo tradicijose (Šiluvos, Žemaičių Kalvarijos, Pivašiūnų, Aušros Vartų šventovės). Žinyne taip pat aprašytos pačios įdomiausios ir vertingiausios meniniu bei architektūriniu požiūriu bažnyčios. Perskaitę knygą sužinosite, kokių įdomybių turime!

– Knyga iliustruota daugiau nei 500 spalvotų nuotraukų. Per kiek laiko sukaupta tiek daug iliustracijų?

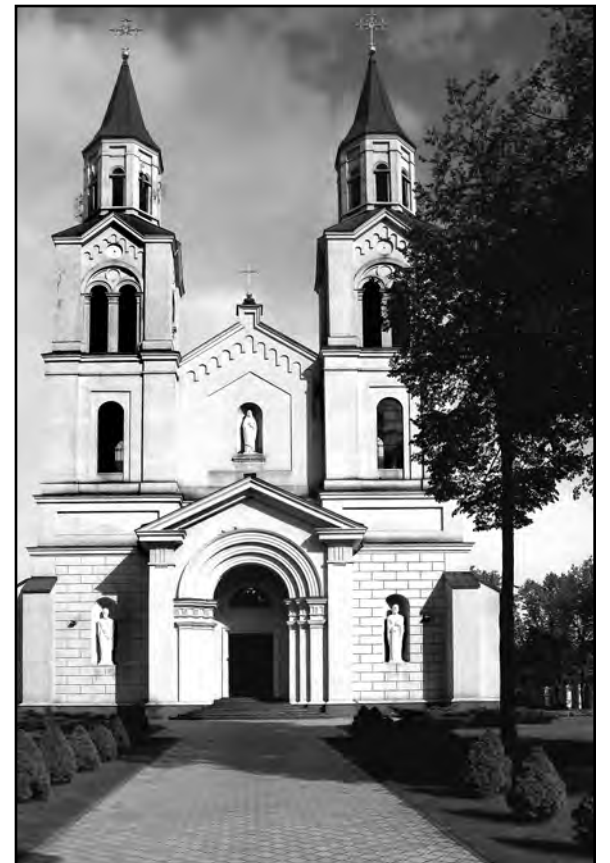
– Knygos „153 įdomiausios Lietuvos bažnyčios“ paruošimas truko ilgiau nei porą metų. Į daugelį bažnyčių važiuota po du – tris kartus, sukaupta daugiau nei 20,000 kadru. Tik tokiomis titaniškomis mūsų fotografų pastangomis knygoje galėjo

Kalvarijos bažnyčios vartai.

Leidėjų archyvo nuotr.

atsirasti vertingos ir įdomios nuotraukos: bažnyčios buvo fotografuojamos iš lėktuvų, nuo šalia bažnyčių esančių pastatų stogų, bokštų, įvairiu metu ar paros metu. Tikiuosi, kad kiekvienos parapijos žmonėms, bus labai smalsu sužinoti ne tik savo šventovės istoriją, bet ir pažvelgti į ją fotografo akimis.

Kadrai iš knygos – Vilkaviškio katedra.

– Kaip sutiko naują knygą pirkėjai, ar ji gerai perkama?

– Knyga, kurią išleidome 2 tūkstančių egzempliorių tiražu, išties sudomino ir tikinčiuosius, ir kunigus, ir menu besidominčius žmones. Vasarą knyga pačia mažiausia kaina patys prekyvome per miestelių atlaidus, sulaukėme gerų atsiliepimų. Šaltuoju metu laiku knygą galima įsigyti Lietuvos religinės literatūros knygynuose, „Pegaso“ bei „Roto“ knygynų tinkluose, ją taip pat galima įsigyti internetu, internetinėje parduotuvėje www.patogupirkti.lt.

Tikiu, kad šis leidinys bus įdomus ir užsienyje gyvenantiems lietuviams, jis ilgam primins Lietuvos tūkstantmečio jubiliejų, suteiks daug žinių keliaujantiems, bus puiki dovana gimtadienio ar jubiliejaus proga. □

MIKAS PETRAUSKAS – LIETUVIŲ OPEROS PRADININKAS

GEDIMINAS INDREIKA

Prieš šimtą metų Čikagos „Birutės“ choras, vadovaujamas Miko Petrausko, pirmą kartą pastatė jo operą „Šienapjūtė.“ Tai buvo svarbus įvykis: pasaulinė lietuviškos operos premjera Amerikoje. Šis renginys didingajame viduramžių „Garrick“ teatre 1910 m. sausio 2 d. tuo pačiu iškilmingai paminėjo pirmąjį Amerikos lietuvių teatro pastatymą prieš 20 metų: Plymouth, Pensilvanijoje lietuvių mėgėjų suvaidintą A. Turskio pjesę „Be sumenes“ 1889 m. gruodžio 31 d.

Mikas Petrauskas gimė 1873 m. Palūšėje, Švenčionių apskrityje. Iš savamokslinio tėvo pramoko vargonų muzikos, vėliau mokėsi Rokiškio vargonų mokykloje. Dar būdamas jaunuoliu, Gervėčiuose suorganizavo 80 asmenų chorą. 1901 m. Petrauskas studijavo Sankt Peterburgo konservatorijoje dainavimą ir instrumentacijos mokėsi pas prof. N. Rimškį-Korsakovą. Gavo laisvojo menininko diplomą.

Pirmoji lietuviška opera, M. Petrausko „Birutė“ pagal G. Žemkalnio istorinę dramą gimė Vilniuje 1906 m. lapkričio 6 d., pastatyta Miesto salėje (dabartinės Filharmonijos pastate). Ji buvo entuziastingai sutikta. Į Ameriką emigravęs 1907 m. vasarą, M. Petrauskas išjudino visas lietuvių kolo-

„Gabijos“ choras.

nijas, sudomino visuomenę savo koncertais ir choralais.

„Birutės“ choras, įsteigtas 1900 metais, iš pradžių vadinosi „Dr. Vinco Kudirkos dainininkų draugystė.“ Palaipsniui choro veikla išsiplėtė, ruošiant ir dramos veikalus. Nuo 1909 m. chorui vadovavo kompozitorius Mikas Petrauskas. Tuo metu be Leono Eremino vokiškų ir latviškų dainų vertimų nebuvo gaidų lietuviškoms dainoms. Petrauskas ėmėsi chorui komponuoti lietuvių liaudies dainas. Jis supažindino platesnę amerikiečių publiką su lietuvių muzika: 1909 m. spalio 3 d. suvaidino rečitalį ir „Birutės“ choro koncertą Music Hall salėje (dabartiniame Fine Arts pastate) Čikagos centre.

Grįžtant prie „Šienapjūtės“ – nors šis kūrinys šiandien laikomas operete, lyginant su kitų tautų operomis, „Šienapjūtė“ neabejotinai atitinka lengvosios operos reikalavimus. Vokalinė muzika pagrįsta lietuvių liaudies dainų melodijomis. Libretas parašytas Konstantino Jasiukaičio. Čikagos savaitraštis „Lietuva“, aprašydamas „Šienapjūtės“ premjerą, gana stipriai kritikavo: „Veikalas nėra nei komedija, nei tragedija. Du ar trys veiksmai galėtų būti prijungti, jog būtų pilna opera. Iš muzikinės pusės žiūrint, M. Petrauskas puikiai dirigavo orkestrą. Tikrai choras kiek susipainiojo giedant kaip kuriose vietose. Kadangi choro nariai

turėjo mažai laiko pasiruošti, reikia už tai atleisti jiems.“

„Šienapjūtės“ pastatyme pagrindinius vaidmenis dainavo solistai K. Kasputis ir M. Jakševičiūtė, kiti vokalistai – V. Brusokienė, F. Zakaras ir M. Horodeckaitė. Be premjeros, šią popietę buvo atliktas Petrausko operos „Birutė“ antrasis veiksma. Toliau dramos skyrius suvaidino komiška pjesė „Be sumenes“, kurios sukaktuves ši šventė kaip tik ir minėjo.

Operos pastatymas kainavo 400 dol. (1910 metų valiuta), ypač brangi buvo „Garrick“ teatro nuoma. Laikraštis „Lietuva“ skundėsi: „Spėjama, kad Čikagoje yra virš 50,000 lietuvių, gaila kad tikrai vienas procentas iš jų atvyko pamatyti pirmąją lietuvišką operą. To priežastis yra mūsų žmonių žemas apsišvietimas, pasirodo jie mieliau lanko karčiamas nei bet ką kitokio.“

„Šienapjūtė“ palankiau vertino Čikagos kaitaučių spauda. Vokiečių dienraščio „Illinois Staats-Zeitung“ (1910 sausio 7) muzikos kritikas prof. Gabriel Katzenberger rašė: „Petrausko muzika originali ir melodinga, operos tema gerai išryškinta ir siužete įpinta romantikos. Nors visi choro nariai yra mėgėjai, jie vis dėlto puikiai giedojo, jų balsai tyri ir malonūs ausiai. ‘Birutės’ choras yra tikrai puikus. M. Petrauskas yra talentingas muzikas, ir daug gero galima tikėtis iš jo kaip kompozitoriaus ateityje.“ Beje, „Garrick“ teatras, buvęs Randolph gatvėje, anksčiau buvo vadinas „Schiller“, pastatytas Čikagos vokiečių operos bendrovės.

Tiems, kurie linkę sumenkinti pirmosios lietuvių išieivijos saviveiklą, gal reikėtų priminti sąlygas, kuriose „Birutės“, Lietuvos vyčių ir „Pirmyn“ chorai veikė. Šešias dienas, ilgas valandas dirbdami siuvelyklose, skerdyklose ar kituose sunkiuose darbuose, jie rasdavo laiko susiburti lietuvių choruose ir organizacijose. Jie pastatė daug bažnyčių ir mokyklų, neturėdami išteklių savo pačių materialiniams patogumams. Kiekviena parapija turėjo savo chorą. Ir jie žinojo savo tapatybę, labai vertino lietuvių kultūrą.

Prisiminimus apie Miką Petrauską rašė prof. Juozas Žilevičius „Drauge“: „Jis visada šalia savęs laikė smuiką; bergint jaunimas sukdavosi, bile kur, kur tik Mikas pradėdavo savo smuiko stygomis melodijas rangyti. Tai buvo lyg klajojantis trubadūras, šaukiąs jaunimą mylėti tautą, branginti visa kas sava, lavintis kultūringai dainoje ir muzikoje“ („Draugas“, 1952 gruodžio 20).

Opera „Šienapjūtė“ buvo pakartota per Susivienijimo Lietuvių Amerikoje seimą 1910 m. vasarą, vėliau buvo statoma kitose lietuvių kolonijose. 1914 m. Petrauskas persikėlė į Bostoną, tapo „Gabijos“ choro meniniu vadovu. Mikas Petrauskas Amerikoje sukūrė ir savo svarbiausią operą „Eglė žalčių karalienė“, premjera surengta Bostono operos rūmuose 1924 m. gegužės 30 d., dalyvaujant „Gabijos“ ansambliui ir Bostono simfoniniam orkestrui. Pats kompozitorius ir atliko žalčių karaliaus vaidmenį. Eglės partiją dainavo Aldona Putvinskaitė. Dauguma jo operėčių buvo „Gabijos“ choro repertuare. Iš viso M. Petrauskas sukūrė 19 operėčių ir operų. Iš jų minėtinos „Birutė“, „Užburtas kunigaikštis“, „Girių karalius“, „Vestuvės“, „Kaminkrėtys ir malūnininkas“, „Consilium facultatis.“ Neginčijamai galima teigti, jog Mikas Petrauskas buvo lietuviškos operos tėvas.

Čikagoje M. Petrauskas 1910 m. buvo įsteigęs Lietuvių muzikos konservatoriją, kurią vėliau nukėlė į S. Bostoną. Išvykęs į Lietuvą, Petrauskas

Mikas Petrauskas 1920 m. S. Bostono mieste.

1920 m. rudenį Kauno Valstybės teatre pastatė operą „Birutė“, kurioje dainavo jo brolis Kipras. 1922 m. Bostone išleido gaidų knygą „Lietuviškos dainos“, 4,000 jos egzempliorių dovanojo Lietuvos mokykloms. Baltimorėje Mikas tęsė savo kūrybinį darbą, 1927 m. čia sceną išvydo operetė „Prieglauda.“ 1930 m. Petrauskas, jau pensininkas, galutinai sugrįžo Lietuvon. Mirė 1937 m. kovo 23 d. Kaune. Čikagos Lietuvių auditorijoje buvo surengtas Miko Petrausko gedulo koncertas, dalyvaujant visų lietuvių chorų atstovams.

Juozas Žilevičius apgailestavo, kad didelė dalis M. Petrausko rankraščių ir „Birutės“ partitūra orkestrui žuvo, atvežus juos į Klaipėdos uostą, transporto kompanijos sandėlyje. M. Petrauskas yra įgijęs daug liaudies dainų plokštelėse, tik, deja, nėra išlikę garso įrašų iš gausios „Birutės“ choro muzikinės veiklos Čikagoje. Petrausko kūrybą išieivijoje atgaivino „Dainavos“ ansamblis, 1954 m. pastatant „Šienapjūtė“, instrumentuota ir papildyta muziko Petro Sarpaliaus. Tačiau Miko Petrausko operetės, kaip ir lietuvių tautosaka, tapo nemadingos šiuolaikiniams muzikos teatrams. O Petrauskas tikrai nusipelnė didesnio mūsų įvertinimo. Linkėtina, kad bent Lietuvos Operos teatras atitaisytų šį trūkumą ir užsibrėžtų vėl pastatyti jo opus magnus – „Eglę žalčių karalienę.“ □

„Garrick“ teatro pastatas Čikagoje, kur įvyko „Šienapjūtės“ premjera (atvirukas).

„...tikroji meilė – tai gyvenimas kitiems”

VIRGINIJA PAPLAUSKIENĖ

(Tęsinys. Pradžia 2010 m. sausio 9 d. „Kultūroje”)

„gyva kūrybos ugnis”

1949 metais kaip ir daugelis išvietintųjų Augiai su trimis vaikais išvyko į Jungtines Amerikos Valstijas. Gyvenimas nelepino: sunkus fizinis darbas, neįprastos įsikūrimo sąlygos. Bandytas įsitvirtinti privertė dirbti žemės darbus: sodinti ir auginti vaiskrūmius, vaismedžius. D. Lipčiūtė-Augienė rūpinosi vaikais. Tačiau ir tokiomis sąlygomis išėiviai puoselėjo kultūrinės vertybes, siekė išlaikyti savastį. Amerikoje kūrė lietuvių spaudą, teatro grupes, operą, rengė meno parodas. Danutė rašė: „Paulius kūrė, nes kitaip negalėjo. Žmogui, kuriame gyva kūrybos ugnis, nekurti – tai žūti, save sunaikinti... Paulius kūrė visokiame tremties sąlygose... o jos dažnai buvo žiaurios ir skurdžios – tada jis gyveno, pasijusdavo esąs Žmogus, o ne ‘išvietintas’ – be Žemės, be Namų ...”

Amerikoje abu Augiai puoselėjo lietuviybę, skiepijo vaikams meilę tėvynei ir lietuviškam žodžiui. D. Lipčiūtė-Augienė ištraukė į atkurtos Čikagoje „Šatrijos” draugijos veiklą, dalyvavo kultūros renginiuose, moterų kūrybos vakaruose, skaitė eilėraščius. Bendradarbiavo „Draugo”, „Šv. Kalėdų aidų”, žurnalų „Aidai” ir „Ateitis” puslapiuose, rašė literatūros, meno temomis. Išskirtinai reikėtų kalbėti apie jos daugiau nei 50 metų bendradarbiavimą žurnale „Eglutė”. Čia publikavo eilėraščius, prozos vaizdelius, pasakas. Jeigu būtų galimybė surinkti „išbarstytus spaudoje” jos veikalus, išėitų ne viena knygelė.

Paulius gavo darbą komercinio meno įstaigoje. Laisvalaikiu, kurio buvo taip mažai, prisėsdavo prie savo kūrybos, per ją sugrįždamas į Žemaitijos

rybai. Tačiau ramybės nedavė namuose likę Pauliaus Augiaus eskizai, neatspausdinti ir neišleisti jo darbai. Visas jėgas skyrė vyro atminimo įamžinimui: 1967 metais išleido monumentalų leidinį – monografiją. „Pajutau didelę skolą žmogui kūrėjui. Jo gausiuose eskizuose ir naujų darbų apmatuose išskaičiau didelę negimusių darbų kančią. Kančią, kuri mano vyro buvo giliai slepiama, labai sąžiningai atliekant šeimos tėvo pareigas...” – rašė D. Lipčiūtė-Augienė.

Gal todėl tiek mažai likdavo laiko savo kūrybinėms mintims išlieti. Tačiau nuo 1951 metų beveik kiekviename vaikams skirtame žurnale „Eglutė” galima rasti jos pasakų, eilėraščių, lietuviškų papročių aprašymų. D. Lipčiūtė-Augienė niekada nesureikšmino savo kūrybinio darbo ir nuolat kartojo, „rašė tik tam, kad vaikai svetimose šalyje ‘nesuamerikonėtų’”. Atskiromis knygomis išėjo: „Močiutės dovanėlė-abėcėlė” (1976), „Močiutės pasakos” (1985), „Eilėraščiai” (1992). Parašyta nemažai poemėlių, eiliuotų pjesių vaikams, kurios neišleistos, bet buvo vaidinamos lietuvių telkiniuose: „Užburta vaikai”, „Velykos”, „Kalėdų žvaigždė”, „Meškos mokykla”, „Ropė” ir kt.

„gyvenimas kitiems”

Atsiradus galimybei D. Lipčiūtė-Augienė pradėjo lankytis Lietuvoje. Viena po kitos rikiavosi dešimt kelionių. Jos nuspalvino gyvenimą naujomis spalvomis: iš JAV vežė knygas, žurnalus, šelpė giminačius, našlaičius.

Rūpindamasi vyro palikimo įamžinimu, D. Lipčiūtė-Augienė atvežė į Lietuvą ir padovanojo Vilniaus dailės muziejui jo darbų kolekciją. 1992 metais Lietuvoje pasirodė jos poezijos knygelė vaikams „Eilėraščiai” su Pauliaus iliustracijomis. Kitais metais ji išleido devynias jo darbų reprodukcijas. O taip pat jos dėka išleistos Pauliaus iliustruotos nuotaikingos knygos: „Pupos pasa-

Danutė su vaikais – Rasa ir Jurgiu Vokietijoje, 1947 m.

„Šatrijos” draugijos narės Čikagoje. Danutė Lipčiūtė – penkta iš dešinės.

žemę. Tęsė pradėtus „Žemaičių kalvarių” ir „Žemaičių simfonijų” ciklus. Iš kiekvieno Pauliaus darbo spinduliuoja meilė savo kraštui ir jo žmonėms. Noriai dalyvavo parodose. Jo galvoje buvo daug sumanymų, planų. Iliustravo knygas, su didžiausiu įkvėpimu ėmėsi Vytauto Mačernio *Vizijų* knygos iliustravimo. Deja, tai buvo jo paskutinis darbas, kurio nespėjo išvysti. 1960 metais, gruodžio 7 dieną, klastinga liga pakirto jį pačiame kūrybinių jėgų žydėjime: vos peržengė penkiasdešimt pirmojo gimtadienio slenkstį.

D. Lipčiūtė-Augienė svetimose žemėse liko viena su keturiais vaikais Rasa, Džiugu, Jurgiu, Rūta (Rūta gimė JAV). Ji dirbo Lojolos universitete Čikagoje. Laimei, universiteto darbuotojų vaikai galėjo studijuoti nemokamai. Ji kantriai nešė savo dalį, dirbo, rūpinosi vaikais, rasdavo laiko ir kū-

ka”, Salomėjos Nėries „Eglė žalčių karalienė”, vysk. Motiejaus Valančiaus „Žemaičių vestuvės”.

Lietuvoje D. Lipčiūtė-Augienė negailėdama jėgų lankėsi darželiuose, mokyklose, bibliotekose, susitikinėdama su jaunimu, bendraudama su mokytojais, visuomenės ir kultūros veikėjais, inteligentais ir paprastais kaimo žmonėmis. Kiekvienas susitikimas buvo jaudinantis ir nepakartojamas. Įspūdingi susitikimai vyko Pikčiūnų (Raseinių r.) mokykloje, „Maironio”, buvusioje „Aušros” mergaičių gimnazijoje. Šią gimnaziją baigė beveik visi Maironio vaikaičiai, o Danutė vėliau mokytojavo. „Aušros” gimnazijoje pradėjo žengti literatūros keliu. Danutė su ypatingu jauduliu lankydavo šią gimnaziją dar ir todėl, kad čia buvo įkurta „Maironio” draugija, kuri vienija visus Lietuvos „maironiečius”. Danutė gimnazijoje bendravo su žin-

geidžiais gimnazistais, dalijosi su jais širdies šiluma. Jos minčių, samprotavimų išėities tašku buvo gilus tikėjimas, iškiepytas dėdės Maironio. Ji teigia – „Tikėjimas nemirtingumu įkvepia žmogų nemirtingiems darbams ir, jeigu žmogus sukuria ką nors dieviška – tai ilgėdamasis Dievo ir įveikęs savo metafizinį nuovargį, peržengęs patį save. Toks buvo Maironis.”

Rašytoja buvo laukiama viešnia ir kitose Kauno ir Vilniaus mokyklose – vykdavo į jas, bendraudavo su mokytojais ir mokiniais. Kiekvienas susitikimas savitas ir įdomus, pasakodama atsiminimus nuolat pabrėždavo, „jeigu ne dėdė Maironis – būtume likę bemoksliai, nes tėviškė Bernotuose per karą buvo sudeginta. Reikėjo kurtis tėvams iš naujo. Dėdė, tartum pasakų senelis, iš paslėptos skrynios dalino brangenybes, kurios padėjo mums planuoti gyvenimą, kurti ateitį, bręsti tikrais lietuvišiais. Gal ne sykį jam perštedavo širdį, kad jo globotiniai ne tokiais keliais eina, ne tokie, kaip jis norėtų, kaip jis iš mūsų tikėjosi, tačiau per daug nusivilti neturėjo priežasties...”

Ypatingas ryšys išlikęs ir su Maironio lietuvių literatūros muziejumi. Remiantis jos atsiminimais, patarimais atkurti memorialiniai Maironio kambariai. Nuo pirmųjų rašytojos atvykimų į Lietuvą tradicija tapo jaudinantis, nepakartojami vakarai su Kauno visuomene ir svečiais iš svetur muziejuje. Nuoširdi draugystė užsimezgė su šio muziejaus padaliniu – Vaikų muziejumi. Dovanojo ne tik parašytas pasakas, vaidinimus, bet ir jos rūpestingų rankų numegztas, nunertas kepures, pirštines, šlepetes, kuriuos buvo padovanotos neturtėliams vaikams. Tačiau visų džiaugsmui D. Lipčiūtė-Augienė sukūrė ir padovanojo Maironio namams pagamintus baltus šiaudinius. Prieš pat Kalėdas Didžioji Maironio svetainė tampa baltąja pasaka: languose pražysta jos rankų šilumą menančios baltos snaigės, ant žaliaskarės skleidžiasi jos sukurti įmantrūs kalėdiniai žaisliukai. Ši „baltoji pasaka” džiugina ne tik Kauno, bet ir iš svetur atvykusių akį ir širdį.

Šešiasdešimt penkerius metus gyvendama toli nuo savo gimtosios Žemaitijos, uoliai vykdė dėdės Jono Mačiulio Maironio paliepus, keliavo dėdės Maironio nubrėžtomis gairėmis, siekdama harmonijos per vidinį asmenybės tobulėjimą. Tiesos, gėrio, grožio įžvalga, viltis ir susitaikymas – visa tai jaudino ją ir skatino beatodairiškai dirbti. Apibūdinant jos gyvenimo ir kūrybos kelią, galima tarti Maironio žodžius: „Nenurimstanti ieško dvasia/ to, kas dora, gražu ir kilnu”.

Jos gyvenimas gali būti pavyzdžiu daugeliui mūsų – meilės artimui, gailėsčio neturtėliui, nuskriaustam. „Aš supratau, kad žmogus gali būti žmogumi tik atiduodamas save kitiems. Aš supratau, kad tikroji meilė – tai gyvenimas kitiems,” – rašė D. Lipčiūtė-Augienė. □

Modernizmas: prakeikimas ar palaima?

RAIMUNDAS MARIUS LAPAS

Atrodo, kad tai buvo vakar... O iš tikrųjų praėjo jau 40 metų, kai nutilo klavišai po Vytauto Bacevičiaus pirštais – jis mirė 1970 m. sausio 15 d. Niujorke. Novatoriškas kompozitorius, gabus pianistas, išvalgus muzikos kritikas gimė 1905 m. rugsėjo 9 d. Lodzėje, Lenkijoje, muziko Vinco Bacevičiaus šeimoje. 1926 m. baigė H. Kijenskos konservatoriją savo gimtajame mieste. Po to jaunas Vytautas sugrįžo į tėvų gimtąjį kraštą ir 1926–1927 m. studijavo Kauno universiteto Humanitarinių mokslų fakultete. Vėliau suplasnojo sparneliais Prancūzijos link: 1927–1928 m. studijavo Paryžiaus universitete, o 1928-aisiais eksternu baigė Rusų konservatoriją (N. Čerepnino kompozicijos ir S. Riera fortepijono klases). Sėkmingai baigęs mokslus užsienyje, 1929 m. Bacevičius grįžo į Lietuvą. 1931–1935 m. dėstė Kauno muzikos mokykloje, 1933–1939 m. Kauno konservatorijoje. Kaip pianistas 1923–1939 metų laikotarpyje koncertavo įvairiuose Europos šalių miestuose, surengė arti 300 solinių koncertų. Nutarė pamiklinti ir plunksną – 1933-aisiais Vytautas redagavo ir leido muzikos žurnalą „Muzika ir teatras“. Tačiau jaunuoli traukė Vakarai. 1938 m. Bacevičiui paskirtos garbingos pareigos būti tarptautinio pianistų konkurso Briuselyje žiuri nariu. 1938 m. jis dalyvavo Londono, 1939 m. – Varšuvos muzikos festivaliuose. 1939–1940 m. koncertavo Pietų Amerikoje (gavo Argentinos švietimo ministerijos diplomą). 1942–1948 m. jis – Niujorko ir Bruklino konservatorijų profesorius. 1942 m. Bacevičius įsteigė fortepijono studiją, kasmet „Steinway“ koncertų salėje rengė tos studijos koncertus. 1948 m. įkūrė Bacevičiaus muzikos klubą, rengė savo solinius koncertus.

Vytautas Bacevičius buvo ir produktyvus kompozitorius. Sukūrė operą „Vaidilutė“ (1931 m.; į ją įeina ir baletas „Auštant“), baletą „Šokių sukuryje“ (pastatytas 1933 m. Kaune; vienas pirmųjų šio žanro kūrinių Lietuvoje), šešias simfonijas (1925–1960 m.), kitų simfoninių kūrinių („Elektrinė poema“, 1932; „Pavasario siuita“, 1958; „Grafika“, 1964), keturis koncertus fortepijonui ir

Tarptautinio pianistų konkurso žiuri komisija. V. Bacevičius – ketvirtas iš kairės antroje eilėje. 1938 m. Briuselis.

orkestrui (1929–1962 m.; pirmieji šio žanro kūriniai Lietuvoje), koncertą smuikui ir orkestrui (1951), keturis styginių kvartetus, arti šimto kūrinių fortepijonui: keturias sonatas, tris siuitas, poemų („Žvaigždžių poema“, 1927; „Kosminė poema“, 1959), pjesių, kūrinių vargonams („Antras žodis“, 1934; „Kosminiai spinduliai“, 1936). Ankstyvojoje Bacevičiaus kūryboje jaučiama ryški vėlyvojo romantizmo, impresionizmo (C. Debussy) bei ekspresionizmo (A. Skriabino) įtaka. pasirodymu Niujorke 1941 m. Rytų filosofijos ir estetikos paveiktas, Bacevičius savo kūryboje iškėlė vadinamąją kosminės muzikos idėją, vengė literatūrinių aspiracijų, žanriškumo. Vėlesnėje kūryboje atsirado konstruktyvizmo bruožų, dėmesio abstrakčioms, išgrynintoms struktūroms.

Užsienyje Bacevičius energingai propagavo lietuvių kompozitorių kūrybą. 1969 m. Niujorke jis išleido savo kūrinių patefono plokštelę.

Manasis „aš“

Kad Vytautas Bacevičius anksti patikėjo savo genijumi, vaizdžiai atskleidžiama muzikos kritiko Balio Chomskio straipsnyje 1970 m. vasario 29 d. „Draugo“ dienraštyje. B. Chomskis rašo: „1933 m. sausio 15 d. Vytautas Bacevičius išleidžia Kaune žurnalą 'Muzika ir teatras'. Ižangos puslapiuose, aiškindamas žurnalo tikslus, kryptį ir pasiryžimą sujungti 'Visus menininkus didžiausioj meilėj', įterpia po svetimais vardais ir savo pranašaujamą likimą: 'Prieš 10 metų lenkų kompozitorius K. Szymanowski buvo Lenkijos visų ignoruojamas ir niekinamas už savo modernizmą; kada tačiau Vokietijoje ir vakarų Europoje pragarsėjo, taip ir lenkai jį pripažino...'

Ispanų pianistas S. Riera taip pat buvo tautiečių atstumtas ir tik kada pragarsėjo koncertais visam pasauliui... ispanų karalius kviečia jį Madrido konservatorijos direktoriumi”.

Nors Bacevičius dirbo Kauno konservatorijoje tik keletą metų, bet neatlaidumu apsileidusiems pedagogams, nežavingu savo charakteriu suskubo apkartinti nusipelnusių muzikų širdį, o savo moderniąja muzika atstumti nuo savęs konservatyvią publiką. Tačiau jis pats tikėjo savo genijumi. Kaip pažymi jau minėtas B. Chomskis, dar tėvų namuose vadintas vunderkindu, septyniolikos sukūręs pirmąją simfoniją (kuri, beje, buvo atlikta ir baltų muzikos festivalyje Carnegie Hall Niujorke), išėjęs naujosios muzikos mokyklą Paryžiuje, pakutenęs Sorbonos universitete padus filosofijai, Bacevičius galvojo, „jog stovįs lietuvių muzikos gyvenime kaip Rotušės bokštas Kauno senamiesčio panoramoje”.

„Aš ir Ružickis – du tikri peda-

Vytautas Bacevičius. 1928 m. Paryžius.

gogai piano klasėse, kiti – diletantai, gadina jaunųjų gyvenimą ir jų talentus”, – sakydavo Bacevičius savo bičiuliams. Kritikas Chomskis teigia, kad „jo aštrus, pritvinkęs ironija liežuvis išmigdavo kartais ir per giliai į kolegų žaizdas”. Jis prisimena štai tokį epizodą. Susitinka Laisvės alėjoje trys vyrai: Bacevičius, Dvarionas ir Žadeika. Dvarionas sako: „Vakar užbaigiau baletą 'Piršlybos'. 'Užbaigėi? Nuostabu! – sužvairavo Bacevičiaus akys, – o aš maniau, kad pirma, negu pradėti terliotis kūryboje, reikia daug metų pasėdėti kompozicijos klasėje”.

Bet baletas „Piršlybos” susilaukė teatre didesnio pasisekimo negu Bacevičiaus „Šokių sukuryje”. „Šventoji” tradicija, laikydama modernizmą erezija ir tautos moralės duobkasiu, ruošė pirmajam lietuvių muzikos avangardui sunkų kelią. Kai Bacevičiaus piano koncertai garsėjo užsienyje, Lietuvos laikraščiuose pusbalsiu iššokdavo tik kelios eilutės. O kai jo opera „Vaidilutė” supleškėjo „ant laužo” teatro fojė, visa „Božegraika” plyšo juokais.

„Ką reiškia Paryžius ir jo laikraščių recenzijos? 'La Liberte': nuostabi technika? 'Le Courier musical': originalus kompozitorius ir pirmos klasės pianistas? – sakydavo konservatorijos profesūra. – Tu pakliūk į Berlyno sceną, mes tada sužinosime, ko vertas esi”.

B. Chomskis pasakoja, kad kai po koncerto Berlyne Bacevičius grįžo į Kauną ir nušvitusiu veidu išdėstė vokiečių laikraščių gerus atsiliepimus ant stalo direktoriaus kabinete, profesoriai vartė, kas mokėjo vokiečių kalbą, skaitė „Berliner Tagesblatt”, „Deutsche Tageszeitung”. Mirguliavo sakiniai: ryškus talentas, puikus pianistas, modernioji vizija ir t.t. Direktoriaus kabinete įsiviešpatavo tylą. Išmušė laikrodis. Pertrauka pasibaigė. Visi skuba pro duris. Bacevičius žiūri į vieną

Nukelta į 8 psl.

PAUL ROBESON BENNY GOODMAN VYTAUTAS BACEVICIUS

CONCERT OF ALL RUSSIAN MUSIC

SUNG BY MR. ROBESON
FOLK SONGS OF OLD AND NEW RUSSIA
MOUSSORGSKY • PROKOFIEFF • DZERZHINSKY • KOVAL • DUNAIEVSKY

MR. GOODMAN & HIS SEPTET
PROKOFIEFF: OVERTURE ON YIDDISH THEMES
FOR CLARINET, PIANO, AND STRINGS

MR. BACEVICIUS: PIANO
WORKS OF RUSSIAN AND SOVIET COMPOSERS

TUESDAY EVE APRIL 29, 1941 8:45 O'CLOCK
CARNEGIE HALL

PRESENTED BY THE AMERICAN RUSSIAN INSTITUTE
56 WEST 45th STREET • NEW YORK • MURRAY HILL 2-0312

SCALE OF PRICES: .33 • 1.10 • 1.65 • 2.20 • 2.75 • 3.30

Vienas pirmųjų V. Bacevičiaus pasirodymų Niujorke – 1941 m. prestižiniame Carnegie Hall su legendiniu „svingo karaliumi” (beje, litvakų) Benny Goodman.

Perkūnija kalnuose

Atkelta iš 3 psl.

Lašėjo nuo stogo, žiūravo šiek tiek langas. Pabandžiau vėl užmigti, bet kambaryje buvo taip tvanku, kad net širdis daužėsi. Girdėjau, kaip sunkiai alsuoja dėdė kažkur tamsioje. Supratau, kad ant grindų. Atsargiai atsikėliau ir ėmiau slinkti per tamsą, grabinėdamas sieną. Niekaip negalėjau atsimiti, kur buvo durys. Pagaliau radau. Jos negirgždėdamos atsivėrė, virtuvėlėje dar šilo didžiulė rusiška krosnis. Čia buvo šviesiau. Susigraibiau batus, įsispyriau basomis ir išėjau į lauką. Sustojau pašelmenėje, susiradau cigaretę striukės kišenėje. Nuo žemės kilo garas – ir taigoj, ir nuo upės apačioje, ir iš ievų krūmų. Slopus, kvapus, tirštas garas. Buvo matyti debesų kontūrai danguje. Vasaros naktys nėra labai tamsios. Susiradau trinkelę, atsisėdau, atsirėmiau nugara į trobos rąstus. Prisidegiau cigaretę ir supratau, iš kur ta slopuma. Kilo perkūnija. Ji jau trunkėsi visai prie kaimo, ir įsiklausęs išgirdau, kaip rūsčiai, gūdziai ošia taiga. Perkūnijos dundesys aidu atsiliepė kalnuose, atrodė, kad rieda uolos nuo viršūnių. Žiūrėjau į rytus, kur tamsa buvo juoda. Ten, už tų kalnų, plytėjo begaliniai Sibiro plotai.

Negirdėjau, kaip atsivėrė durys, tik balsą

tamsioje:

– Nesimiega?

Dėdė pritūpė šalia ir iškart žybtelėjo degtukas, pasklido bjaurus „Pamyro“ dvokas.

– Dėdė, sako, kad tu pats išvažiavai.

– Pats. Kai prasidėjo ta velniava, ir išvažiavau. Geriau pačiam.

Mudu tylėjome, rūkėme ir jautėme, kaip minkšta, glostanti tamsa artina mus.

– Ir Veronika buvo čia, netoli. Šimtas kilometrų čia netoli. Jei važiavai, matei atšaką.

– Mačiau.

– Tai į lagerį. Ji buvo ten. Po karo ir aš atvažiavau. Ji jau buvo mirusi. Tada, iš pirmojo vežimo, nedaug kas išliko.

– Reikėjo grįžti. Paskui. Koks čia gyvenimas?

– Toks. Kapai čia. Kur nuo kapų bevažiuosi? Jau ir aš daug nebetrąksiu.

Cigaretės užgeso, ir perkūnija aidėjo jau rytuose.

– O tu kur trauksi?

– Noriu Čiusovą plaukti. Plausteliu.

– Kažin ar išeis. Su taiga nejuokauk. Vienas?

– Vienas.

– Nejuokauk.

– Jei kas, grįšiu.

– Aš ryt anksti išeinu į darbą, tokia plytinėlė čia yra. Visa pramonė. Gal ir nebeapsimatsys. Eik per perėją. Ten nusileisi. Gal tau ir išeis. Šiomet vanduo labai pakilęs. Tik sakau, jei truputį kas, grįžk. Aš žinau, tiek metų vaikščiojau.

– Ačiū.

Rytą dangus jau buvo nusigiedrijęs, tik pašaliais dar nešė debesų draikanas. Bene bus apstoje nors kartą. Dėdės Petro jau nebebuvo, Marfa parodė takelį, lieptą per patvinusią upę.

Pusiaudienį, kai pakilau į perėjos viršūnę, ėmė kaitinti saulė. Numečiau kuprinę ir prisėdau pavėsyje. Toli apačioje jau blyksėjo Čiusovajos vingiai. Tada pamačiau kapines. Pasvirę katalikiški kryžiai, įdubusi žemė ties jais. Kažin ar dar kas nors šiuose kapuose yra buvęs. Vardai, pavardės, gimimo, mirties metai išblukę, išgraužti samanų, lietaus, ilgų žiemų šalčio. Kapinių pakraščiais jau stiebėsi medžiai. Jų pavėsyje kryžiai puvo, virto. Vienas kapas buvo sutvarkytas. Buvo ir kauburėlis, ir suolelis, nuo medinio kryžiaus žvelgė į toluoje drėgname rūke mėlynuojančią taigą negrabiai iš maumedžio išdrožtas rūpintojėlis. Ant kryžiaus buvo parašyta: „A.A. Veronika Musteikaitė 1921 – 1941“. Ir apačioje: „Čia Tau, Veronika, aš pastačiau. Ilsėkis ramybėje.“

Saulė degino pakaušį. Nuėjau į laukymę, priškyniau miško gėlių ir padėjau ant kapo. Šnarėjo vėjas jaunuose medžiuose. Pasiėmiau kuprinę ir ėmiau leistis šlaitu rytų link. □

Modernizmas: prakeikimas ar palaima?

Atkelta iš 7 psl.

pasilikusį Gruodį – gal jis turįs ką nors pasakyti, nes kadaise rodęs jam prielankumą. Gruodis sako: „Ir man reikia skubėti į klasę...“

Paragavęs ne tik pavydo, bet ir politinio šmeižo

Nesantaika tarp išeivijos lietuvių – ne naujiena. Tą skaudžiai pajuto ir anuomet tik į JAV atvykęs Vytautas Bacevičius. „Dirvos“ 1943 m. sausio 29 d. numeryje profesorius atspausdino štai tokio turinio pareiškimą: „Prieš pusę metų buvau pareiškęs Amerikos lietuvių spaudoje, kad neuzsiminėju politika, nieko bendro su ja neturiu ir kad tarnauju, kaip muzikas, visai lietuvių tautai. Tikėjau, kad šiuo mano pareiškimu lietuvių visuomenė pasitenkins. Tačiau vis dažniau susiduriant su lietuvių veikėjais, pastarieji man išmetinėja, kodėl aš nepareiškiau viešai savo nusistatymo Lietuvos likimo atžvilgiu. Tad šiandien dar kartą pabrėždamas, kad nieko bendro su politika neturiu, aiškiai pareiškiu, kad esu šalininkas nepriklausomos, demokratiniais pamatais pagrįstos Lietuvos, kuri ugdytų savo dvasinę ir materijalę kultūrą savaimingai, kuri turėtų Lietuvišką valdžią visos tautos išrinkta ir kuri sulyg Atlanto Čarterio pakto atgautų visišką nepriklausomybę. Nepripažįstu jokios tautų, nors ir mažiausių, okupacijos, nes piliečiai taip mažos kaip ir didelės tautos ir valstybės turi lygiai tas pačias juridines, morales, kultūrinės ir materijales teises gyvuoti. Lai gyvuoja nepriklausoma Lietuva!“

Šalia šio kompozitoriaus pareiškimo „Dirvos“ redakcija pridėjo savo pastabą: „Atsižvelgiant į didžiausią panieką kokią padarė mūsų tautai p. V. Bacevičius, pakrypdamas prie komunistų tuo metu kai Sovietų Rusija okupavo ir pavėgė jo tėvynę Lietuvą, ir atsižvelgiant į žinomus faktus, kaip jie Dirvos skaitytojams mūsų korespondento iš Argentinos apie p. Bacevičių buvo pateikti, nors talpiname šį jo pareiškimą kaip jis prisiūstas, nejučiaime galimybės nei reikalo jam

taip lengvai dovanoti jo sužinaus ar paklydėlio pasielgimo ir tuoj glausti jį prie tautinės krūtinės, kaip jis pageidauja. Jis turi darbais įrodyti kad turi mintyje tai ką čia sako. Lietuva dar neatsteigta, jos ateitis dar sunki, ir gali būti visokių įvykių, kurie tokius gabiai prisitaikyti mokančius turės išbandyti. Jei Lietuva tebebūtų dar Sovietų okupacijoje, ar p. Bacevičius būtų šį pareiškimą daręs? Reikalas privertė jį taikytis prie platesnės Lietuvos visuomenės, kai patyrė kad iš komunistų biznio nepadarys, nes jie pirmieji nori kiekvieną išnaudoti savo „idėjai“. Dabar p. Bacevičius sieja savo laimę su New Yorko tautine visuomene...“

Mažai kas pasikeitė, ar ne?

Jis – lietuviškosios kultūros ambasadorius

Pirmaisiais pokario metais tik-

rai nebuvo lengva pramušti Lietuvos vardą ir jos kultūrą amerikiečių aplinkoje. Nepaisant pačių lietuvių išeivių antipatijų, Vytautui Bacevičiui tai pavyko. Tai liudija Čikagoje leidžiamas „Draugo“ dienraščio 1950 m. kovo 11-tosios laidoje aptiktas straipsnis, pavadintas „Prof. Bacevičius garsina Lietuvos vardą“. Jame teigiama: „Žinomas muzikas pasaulyje Lietuvos pianistas – virtuozas Vytautas Bacevičius New Yorke atidarė ‘Vytautas Bacevičius Music Club’, kuriame ruošiami kas mėnuo koncertai muzikos menui populiarinti ir ugdyti. Klubo koncertų svečiais yra kviečiami žymiausi pasaulio muzikai ir dainininkai, kurie gastroliuoja New Yorke ir Amerikoje. Prof. Bacevičius yra numatęs į klubo muzikinį gyvenimą įtraukti žymiausių lietuvių meno atstovus, tuo būdu klubas bus ne tik muzikos ir meno židyns, bet ir lietuviškos propagandos žadintojas ir ugdytojas. Po sėkmingų prof. Bacevičiaus ir S. Baranausko koncertų Bostone ir

Brocktone lietuvių ir amerikiečių visuomenėje, pirmas prof. Bacevičiaus klubo koncertas įvyko vasario 28 d. New Yorke, kuriame, be lietuvių svečių, buvo gausiai matomi rinktiniai amerikiečių visuomenės atstovai iš Park Avenue. Lietuvių svečių eilėse matėsi kun. Liubauskas, prof. K. V. Banaitis, Vincė Jonuškaitė ir kiti. Sekantis klubo koncertas įvyksta kovo 30 d. Šiame koncerte be pasaulinio Britanijos čelisto yra pakviesta Philadelphijos operos dainininkė – lietuvaite Griškaitė. Prof. Bacevičius šiame koncerte išpildys prof. K. V. Banaičio sonatą. Ta proga svečiams numatomas pranešimas apie lietuvių kompozitorius. Turint omenyje sudėtingą priėjimą prie amerikiečių muzikinės visuomenės sluoksnių, šie prof. Bacevičiaus sumanymai tampa svarbiu veiksmu lietuviškos kultūros ugdyme čia Amerikoje. Pažymėtina

taip pat, kad mums gerai žinomų agentų bandymai, daromi savo laiku patraukti savo pusėn šį mūsų žymųjį pianistą, paliko be vaisių, nes kaip prof. Bacevičius pakartotinai yra patvirtinęs, jo darbas ir jo vardas priklauso išimtinai lietuvių visuomenei“.

America the beautiful?

Bacevičiaus, kaip kompozitoriaus, tikslas buvo ieškoti, siekti, bet neskesti jausmuose, nepataikauti publikai. Jo teorija – išgroti tobulai techniškai, pagauti ritminę ir dinaminę muzikos versmę ir būk „Aš“ – artistinė asmenybė. Analizuoti autoriaus širdies vingius, ieškoti istorinės tiesos – tuščias verbalizmas. Asmenybė gyvena dabar ir niekada nesigrežioja atgal. Vytautas Bacevičius, neeilinis mūsų pianistas, nors be pasaulinio garso ir turto, galėjęs dar ne vieną dešimtmetį ryškiai ir stipriai reikštis savo kūryboje, mirė 1970 m. sausio 15 d. Niujorke.

Ko gero, teisinga sena lietuviška patarlė – „Savo kaime pranašu nebūsi...“ □

Iki šiol neskelbtos nuotraukos iš Žilevičiaus-Kreivėno bei šio autoriaus archyvų.

Nesvetimas V. Bacevičius buvo ir niujorkiečių pamėgtoje „Times Hall“ scenoje. 1945 m. reklaminis lankstinukas.

Dailininko Telesforo Kulakausko kostiumo eskizas Marijau Juozapaitytei V. Bacevičiaus balete „Šokių sūkurys“.